ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

“BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA ZAMONAVIY O‘QITISH METODLARI VA MATN BILAN ISHLASHGA ASOSLANGAN INTERFAOL YONDASHUVLAR”

To’rayev Akbarali Murodulla o’g’li
https://doi.org/10.5281/zenodo.23070735

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada boshlang‘ich ta’lim tizimida zamonaviy o‘qitish metodlari hamda matn bilan ishlashga asoslangan interfaol yondashuvlarning nazariy va amaliy jihatlari keng yoritilgan. O‘quvchilarda o‘qish savodxonligi, tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, axborotni tahlil qilish kabi kompetensiyalarni shakllantirishda interfaol metodlarning samaradorligi ilmiy asosda tahlil etiladi. Shuningdek, maqolada dars jarayonida qo‘llaniladigan metodlar, ularning bosqichma-bosqich tashkil etilishi, innovatsion texnologiyalar bilan integratsiyasi hamda o‘qituvchi faoliyatining yangi modeli haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, interfaol metodlar, matn bilan ishlash, o‘qish savodxonligi, tanqidiy fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion pedagogika, didaktik texnologiyalar.

Kirish: XXI asr ta’lim tizimi tubdan yangilanib, an’anaviy o‘qitishdan innovatsion, o‘quvchiga yo‘naltirilgan yondashuvlarga o‘tish jarayoni jadal sur’atlar bilan rivojlanmoqda. Globallashuv, raqamlashtirish va axborot oqimining keskin ortishi sharoitida ta’lim tizimi oldiga yangi vazifalar qo‘yilmoqda. Endilikda o‘quvchidan nafaqat bilim olish, balki uni tahlil qilish, qo‘llash va yangi g‘oyalar yaratish talab etiladi.

Boshlang‘ich ta’lim esa bu jarayonning poydevori hisoblanadi. Aynan ushbu bosqichda o‘quvchilarda asosiy bilim, ko‘nikma va kompetensiyalar shakllanadi. Shu sababli, boshlang‘ich sinflarda o‘qitish metodlarini zamonaviylashtirish, interfaol yondashuvlarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayniqsa, matn bilan ishlashga asoslangan metodlar o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanadi. O‘qish savodxonligi esa xalqaro baholash dasturlarida (PIRLS, PISA) muhim indikator sifatida qaraladi. Shu bois, matn asosida tashkil etilgan interfaol darslar zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylangan.

Zamonaviy o‘qitish metodlari bugungi ta’lim tizimining eng muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ular an’anaviy, o‘qituvchi markazlashgan yondashuvdan o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan, faol va kompetensiyaviy ta’lim modeliga o‘tishni ta’minlaydi. Ushbu metodlar pedagogika, psixologiya va didaktikaning ilg‘or nazariyalariga, xususan konstruktivizm, kognitiv rivojlanish va faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyalariga asoslanadi. Zamonaviy yondashuvga ko‘ra, bilim tayyor holda berilmaydi, balki o‘quvchi tomonidan faol bilish jarayonida mustaqil ravishda o‘zlashtiriladi va qayta ishlab chiqiladi.

Zamonaviy o‘qitish metodlarining asosiy mohiyati o‘quvchini ta’lim jarayonining passiv ob’ekti emas, balki faol sub’ekti sifatida qarashda namoyon bo‘ladi. Bu metodlar o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularni mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarni hal qilishga, axborotni tahlil qilish va umumlashtirishga o‘rgatishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ular o‘quvchilarda

kommunikativ, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, ta’limning natijadorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur metodlarning muhim xususiyatlaridan biri – bu interfaollikdir. Interfaol yondashuv o‘qituvchi va o‘quvchi, shuningdek, o‘quvchilarning o‘zaro hamkorlikdagi faoliyatiga asoslanadi. Bunda bilim almashinuvi, fikrlar to‘qnashuvi va muhokama jarayoni orqali o‘quvchilar chuqurroq tushunishga erishadi. Interfaol metodlar o‘quvchilarning dars jarayonida faol ishtirokini ta’minlab, ularning qiziqishini oshiradi va o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi.

Zamonaviy o‘qitish metodlari orasida muammoli o‘qitish, loyihaviy faoliyat, tadqiqotga asoslangan ta’lim, differensial va individual yondashuv, hamkorlikda o‘qitish kabi usullar alohida o‘rin tutadi. Muammoli o‘qitish metodida o‘quvchilarga tayyor bilim berilmaydi, balki muammoli vaziyat yaratiladi va o‘quvchilar ushbu vaziyatni hal qilish jarayonida yangi bilimlarni egallaydi. Loyihaviy metod esa o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini rivojlantirib, nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash imkonini beradi. Tadqiqotga asoslangan yondashuv o‘quvchilarda ilmiy fikrlash, kuzatish va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Shuningdek, zamonaviy metodlar differensial yondashuvni ham o‘z ichiga oladi. Bu yondashuv o‘quvchilarning individual xususiyatlari, qobiliyati va bilim darajasini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Natijada har bir o‘quvchi o‘z imkoniyatiga mos ravishda rivojlanish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi zamonaviy o‘qitish metodlarini yanada boyitdi. Multimedia vositalari, interaktiv platformalar, elektron ta’lim resurslari va raqamli texnologiyalar o‘quv jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qilmoqda. Bunday vositalar o‘quvchilarning vizual, eshitish va kinestetik qabul qilish kanallarini bir vaqtda ishga solib, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirishga yordam beradi.

Zamonaviy o‘qitish metodlarida o‘qituvchining roli ham tubdan o‘zgaradi. U endilikda faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quv jarayonini tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi va fasilitator sifatida faoliyat yuritadi. O‘qituvchi o‘quvchilarni mustaqil o‘rganishga undaydi, ularga zarur sharoit yaratadi va ta’lim jarayonini boshqaradi. Bu esa o‘qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik mahorat, ijodkorlik va innovatsion fikrlashni talab etadi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o‘qitish metodlari ta’lim tizimini yangilash, uning samaradorligini oshirish va o‘quvchilarni zamonaviy jamiyat talablariga mos ravishda tayyorlashda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki hayotiy ko‘nikmalar, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuv ham shakllanadi. Shu sababli, zamonaviy ta’lim tizimida ushbu metodlardan samarali foydalanish dolzarb vazifa sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta’lim sohasiga oid qarorlari to‘plami. – Toshkent, 2020.

3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent: Fan, 2017.
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019.
6. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2016.
7. G'afforova T., Qodirova D. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
8. Ziyomuhamedov B. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
9. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperative Learning Methods: A Meta-Analysis. – University of Minnesota, 2014.
10. Slavin R.E. Educational Psychology: Theory and Practice. – Boston: Pearson Education, 2018.
11. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
12. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 2001.
13. OECD. PISA 2022 Results: What Students Know and Can Do. – Paris: OECD Publishing, 2023.
14. Mullis I.V.S., Martin M.O. PIRLS 2021 International Results in Reading. – Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, 2022.